Tor-Erik Leiler - några minnesord

”1942, anmäler mig i dec. per telefon till Bror Thunblad såsom medlem i Entomologiska Föreningen, där jag icke känner någon. Får den 8 dec. 1942 års tidskrift mot lösen 10,35 kr. Blir på decembermötet invald såsom medlem.”

“16.5. 1943 - En lärorik dag då jag lär mig känna en hel del av “gubbarna” som tala så läst om sina stora samlingar, och jag som endast har 2 cigarrlådor halvfulla med bara stuckna och dåligt uppsatta baggar.”

Detta är två korta utdrag ur Tor-Erik Leilers entomologiska dagbok från begynnelsen av hans bana som entomolog. Idag, 60 år senare, när Tor-Erik har gått bort, är hans namn inskrivet med stora bokstäver i svensk entomologis historia.

Tor-Erik föddes i Södra Vi i Småland den 14 mars 1911 och dog den 11 augusti 2003 i Vallentuna drygt 92 år gammal, i lunginflammation efter en längre tid av hälsoproblem. Barndom och ungdom tillbringade han i Småland. Fadern Johan Edvin försörjde familjen som brikett- och torvfabrikant i den svåra tiden under och efter första världskriget när det var brist på det mesta och inte minst på bränsle. Modern Ellen var hemmafru som brukligt på den tiden och tog hand om de tre barnen, Tor-Erik och hans två systrar. Föräldrarna önskade att Tor-Erik skulle bli präst men saknade ekonomiska medel och efter avslutad skolgång och realen fick han som 17-åring åka till Stockholm för att lära sig stå på egna ben. Efter långdraget jobbsökande började han som hembiträde. Senare efter en tids väntan och hjälp av vänner fick han ett jobb på posten, där han först började som brevbärare samtidigt som han utbildade sig till postexpeditör på aftonskola. På postkontoret på Strandvägen fick han börja som expeditör och senare avancerade han till en specialtjänst som intern postpolis med uppgift att utreda förfalskningar och pengastölder. Tor-Eriks fritidsintressen var av mycket bred karaktär. Förutom naturintresset, lärde han sig spela fiol, samlade på frimärken och diverse kuriösa föremål och inte minst var han intresserad av poesi, litteratur och språk. Alla som kände honom minns säkert hans personliga och mycket speciella verbala förmåga. Den första tiden i Stockholm flyttade han runt i stan och bytte bostadsuppehälle allt eftersom han blev förflyttad inom postens administration. År 1947 träffade Tor-Erik sin käraste, fru och livskamrat Karin. Vid deras första möte på midsommarafton i Tyresö visade han nyfångade skalbaggar för två vackra systrar och den som föll för hans ovanliga intresse och imponerande längd var Karin. Tor-Erik och Karin gifte sig 1948. Först flyttade de till Björkhagen och senare till Vallentuna. De levde ett lyckligt, tyvärr barnlöst, liv tillsammans fram till luciadagen 1999 då Karin dog. Karin har varit en trogen medföljare även på de flesta entomologiska resor både inom Sverige och utomlands och, som en av Tor-Eriks systrar uttryckte det: -”det bästa med Tor-Erik det är Karin”.

Tor-Erik Leiler under resa i M’bollet i Gambia 13 jan. 1968. Foto: Åke Holm.

Tor-Erik hade alltid varit intresserad av skog och mark och detta resulterade senare i en hobby att samla och utforska skalbaggar. Redan som li-

ten blev han inspirerad att intressera sig för naturen - först av sin far, senare av biologiläraren i skolan. Men först i trettioårsåldern började han samla insekter på allvar. Med tiden blev han en mycket kunnig specialist på vedlevande skalbaggar, främst familjerna Anobiidae och Eucnemidae. Tor-Erik koncentrerade sig inte bara på att samla vuxna imago, men försökte och lyckades kläcka många sällsynta och svårfångade arter från larvstadier. Hans stora nyfikenhet och tålamod ledde till att han lyckades klargöra många frågetecken i skalbaggarnas utveckling och biologi. ”Att se en larv utvecklas till en skalbagge är bland det mest spännande”, brukade han säga. Tor-Erik har beskrivit flera skalbaggsarter och deras utvecklingsstadier och publicerat ett femtiotal vetenskapliga artiklar både i svenska och internationella tidskrifter. Även i dagspressen publicerade han kortare populärvetenskapliga artiklar, dock under pseudonym. Många skalbaggar som han fångade beskrevs också av andra specialister runt om i världen och en del av de bär idag Tor-Eriks namn som t ex *Chalcionellus leileri* Dahlgren, *Sipalia leileri* Palm, *Enochrus leileri* Hebauer, *Stenus leileri* Puthz, men även insekter från andra ordningar samlade Tor-Erik och lämnade till specialister som bearbetade dessa. Bland dem hittade man också arter nya för vetenskapen, exempelvis parasitstekeln *Vanhornia leileri* Hedquist. Ganska tidigt började Tor-Erik åka och samla utanför Norden. Först bara i södra Europa och Balkan, men senare även till Kanarieöarna, Turkiet, Marocko och slutligen till ännu mer exotiska länder i tropikerna som Gambia, Kenya, Sri Lanka och Malaysia. Men det ansågs inte seriöst och nästan som landsförräderi bland svenska amatörentomologer på den tiden att hålla på med annan fauna än svensk eller nordisk. Men det var inte de stora och exotiska skalbaggarna som lockade honom till tropiska länder. Även i regnskogar och i öknen använde sig Tor-Erik av insamlingsmetoder som sållning, kläckning och insamlingar på udda biotoper med okonventionella metoder som gav ett intressant material vilket inte innehöll så många stora och färggranna arter, men som var rikt på många intressanta och för vetenskapen nya arter. Det dröjde dock inte länge tills Tor-Erik fick både med- och efterföljare. Förutom hustrun Karin brukade han resa med vännen Thure Palm eller spindelspecialisten Åke Holm och några andra.

Även praktisk etomologi som att konstruera insamlingsredskap och preparationsinstrument var en av Tor-Eriks specialiteter. Så gott som alla svenska coleopterologer använde i sina samlingar Tor-Eriks förtryckta etiketter med latinska namn.

År 1942 blev Tor-Erik medlem i Stockholms Entomologiska Förening och i början av 1950-talet blev han invald som ledamot i föreningens styrelse. Många av oss kommer ihåg hans engagerade och ibland hetsiga inlägg i debatter och diskussioner. Han var inte den som gav sig i första taget och tyckte han annorlunda var han inte rädd att framföra sina åsikter. Ibland kunde det hända att andra blev störda av hans näst intill aggressiva sätt att diskutera, men de flesta lärde sig att hantera detta och visste att Tor-Erik var som han var och att bakom det häftiga humöret fanns en själ som brann för entomologin och en man med många goda sidor.

När Tor-Erik i mitten av 1990-talet började få de första allvarligare ålderdomskrämporna i form av gråstarr, förlamning i högra handen efter ett slaganfall och den allmänna kraftminskningen kunde han inte längre fortsätta att jobba med skalbaggar och ta hand om sin samling. Han donerade då hela samlingen till Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm. Samlingen innehåller uppemot 80 000 skalbaggarTor-Erik förde också en noggrann dagbok från alla sina exkursioner och skalbaggsresor. I den antecknade han alla viktiga uppgifter om biotopen, väderförhållanden och insamlingssättet, men även vilka kollegor och personer som var med och speciella eller intressanta händelser. Alla dessa uppgifter tillsammans med samlingen är ett viktigt material för faunistik, taxonomi och naturskydd och kommer säkert att bli en källa även för framtida studier och forskning. För att klara av att bearbeta en så oerhört stor mängd material och ofta också genitalpreparerade små arter, brukade han sitta uppe länge på kvällar och nätter, titta i mikroskop och ordna sin samling. Han brukade själv säga att hans samling byggdes upp mellan kl 11 och 1 på natten.

Tor-Erik var också engagerad i Hembygds- och Naturskyddsföreningen i Vallentuna. Då han och hustru Karin inte hade några barn testa-

menterade de sina tillgångar till Stiftelsen Tor-Erik och Karin Leilers Naturmiljövårdsfond, som har till uppgift att främja naturskyddet främst i Vallentuna kommun.

Tor-Erik kommer att bli ihågkommen som en entomolog och coleopterolog med ett brinnande intresse för sin hobby och stora kunskaper. Han efterlämnar ett stort tomrum inom svensk entomologi.

Stanislav Snäll

Tor-Erik Leilers publicerade arbeten

- 1947. *Agrilus biguttatus* Fabricius. – Ent. Tidskr. 68: 13-15.
- 1949. Bidrag till kännedom om *Aesalus scarabaeoides* Panz. (Col. Luc.). – Ent. Tidskr. 70: 245-248.
- 1950. Bestimmungstabelle der schwedischen Lucanidenlarven (Col.). – Opusc. Ent. 15: 157-160.
- 1951. Ett sällsynt fyndsätt för *Hylotrupes bajulus* L. (Col.) – Ent. Tidskr. 72: 80-81.
- 1951. Husbocken och en undersökning om dess förekomst. – Faun. Revy 3/51: 66-69.
- 1954. Bidrag till kännedom om svenska coleopterers utbredning och levnadssätt 3. – Opusc. Ent. 19: 213-216.
- 1954. Kläckning av *Boros schneideri* Panz. (Col. Boridae) jämte beskrivning av dess puppa. – Ent. Tidskr. 75: 3-5.
- 1954. Beitrag zur Kenntnis der Lebeinsweise und der Entwicklungsstadien von *Chlorophorus herbsti* Brahm. – Ent. Tidskr. 75: 162-170.
- 1954. *Xylotrechus pantherinus* Sav. (Col., Cerambycidae) återfunnen i Sverige. – Ent. Tidskr. 75: 63.
- 1954. *Xylotrechus pantherinus* Sav., ein Schädling der Salweide (*Salix caprea* L.). – Ent. Tidskr. 75: 170-175.
- 1956. *Saperda similis* Laich., ein Schädling der Salweide (*Salix caprea* L.). – Ent. Tidskr. 77: 71-76.
- 1960. Die Larve von *Xyletinus* (”*Ptilinus*”) *banatensis* Pic (Col. Anobiidae). – Opusc. Ent. 25: 106-111.
- 1961. Anteckningar om sveska coleopters utbredning och levnadssätt. – Opusc. Ent. 26: 203-208.
- 1963. Eine neue Gattung, der Unterfamilie Ptilininae oder Xyletinae, Col., nebst Beschreibung der Puppe von *Pseudoptilinus* n. gen. (“*Ptilinus*”) *banatensis* Pic. – Ent. Tidskr. 84: 110-112.
- 1966. *Diachila arctica* Gyll. (Col. Carabidae) I Lule Lappmark. – Ent. Tidskr. 87: 124-126.
- 1967. Studien über die Biologie und Beschreibung der Entwicklungsstadien einiger schwedischer Cardiophorusarten (Col., Elateridae). – Ent. Tidskr. 88: 89-109.
- 1969. *Ptilinus banatensis* Pica *Pseudoptilinus fissicollis* Retter (Col., Xyletinae). – Ent. Tidskr. 90: 57-58.
- 1969. Anteckningar om skalbaggars utbredning, levnadssätt m.m. jämte fynd i Åsele-trakten 1968. – Ent. Tidskr. 90: 137-139.
- 1969. Följande för Åsele lappmark ej förut uppgivna skalbaggsarter anträffades den 11-14 juni 1968 i Åsele med omnejd. – Ent. Tidskr. 90: 139-140.
- 1969. Recension av Thure Palm, Staphylinidae V. – Ent. Tidskr. 90: 302.
- 1971. Iaktagelser om regeneration m.m. hos *Morimus asper* Sulz (Col. Lamiinae). – Ent. Tidskr. 92: 285-286.
- 1973. Beschreibung der Larve von *Hypocoelus procerulus* Mnh. (Col. Eucnemidae). – Ent. Tidskr. 94: 42-44.
- 1973. Fynd av skalbaggar, nya för respektive landskap. – Ent. Tidskr. 94: 124-125.
- 1973. Vid Kittelfjäll, Åsele lappmark, under tiden 24.6-30.6.1972 funna skalbaggar. – Ent. Tidskr. 94: 125-126.
- 1973. Ny naturskövling vid nedre Dalälven? – Sv. Natur 64 (1): 29-31.
- 1976. Zur Kenntnis der Entwicklungsstadien und der Lebensweise nord- und mitteleuropäischer Eucnemiden. (Col.). – Ent Bl. 72: 10-50.
- & Per Prütz 1977. Nya landskapsfynd av skalbaggar (Coleoptera). – Ent. Tidskr. 98: 95-96.
- & Per Prütz 1977. För Medelpad nya skalbaggar (Coleoptera). – Ent. Tidskr. 98: 132.
- 1979. Tips för skalbaggssamlare. – Ent. Tidskr. 100: 23-27.
- 1979. De nordiska *Hypocoelus*-arterna och deras larver med beskrivning av larven till *H. olexai* Palm. – Ent. Tidskr. 100: 200-202.
- 1979. Beschreibung einer neuen *Mesocoelopus*-Art (Col., Anobiidae) samt einer Bestimmungstabelle der paläarktischen Arten dieser Gattung. – Ent Bl. 75: 93-97.
- 1983. Något om skalbagsfaunan i Peljekaise nationalpark. – Ent. Tidskr. 104: 23-27.
- 1984. Zur Kenntnis alter und neuer Arten der Gattung Sphaericus Woll., Fam. Ptinidae, Diebskäfer. – Ent. Blätter 79: 157-169.
- 1984. *Hesperophanes artemi*siphagus, eine neue *Hesperophanes*-Art im Vergleich mit *H. roridus* Brullé (Col. Cerambycidae) beide aus Teneriffa. – Ent. Blätter 79: 153-156.
- 1985. *Melasis brinchangi*, eine neue Art aus Malaysia (Col., Eucnemidae). – Ent. Blätter 81: 75-79.
- 1985. *Mesocoelopus gambiensis* n. sp., noch eine Anobiide, Col., aus Asclepiadaceen-Ranken gezüchtet. – Ent. Blätter 81: 143-147.
- 1987. Entwicklung und Lebensweise des Rüsselkäfers *Bagous frit* Hbst. (Col.). – Ent. Blätter 83: 13-16.
- 1988. *Apion meieri* Desbrocheres des Loges, 1903 (Coleoptera, Apionidae), ny för Sverige. – Ent. Tidskr. 109: 101.
- 1989. Årlig kolonisation och succession av skalbaggar på igenväxande översvämningsmark vid Vivelstaån i Uppland. – Ent. Tidskr. 110: 73-79.
- 1990. Beschreibung einiger malaysischer Eucnemiden-Arten, ihrer Larven und Lebensweise (Col.). – Ent. Blätter 86: 145-158.
- 1992. Ljudalstring hos Lamiinae-larver (Coleoptera, Cerambycidae). – Ent. Tidskr. 113: 55-56.
- 1993. Anteckningar om ungdomsaktiviteter i Entomologiska Föreningen i Stockholm under 1940-50 talen. – Ent. Tidskr. 114: 175-176.
- 1996. Kleine Mitteilungen. Einige bemerkenswerte Käferfunde im Mittelmeerraum und in Schweden (Elat., Mordell., Curcul.). – Ent. Blätter, 92: 189.